

Sociòloga. Grup d'Investigacions en Sociologia de la Religió (UAB)

Maria del Mar Griera

Diversitat religiosa i immigració a Catalunya*

El fet religiós forma part indiscutible, avui, de l'agenda política de la gran majoria de països i democràcies occidentals. Catalunya tampoc no s'escapa d'aquesta tendència a situar la qüestió religiosa al centre dels debats sociopolítics, que té la seva raó de ser en un conjunt de fenòmens que els darrers temps s'han vist amplificats, també, pel seu tractament mediàtic, a voltes selectiu i desigual a l'hora de tractar aquest conjunt de qüestions i els reptes que plantegen. Aquest fet és especialment visible quant a l'islam. Mentre que a les nostres societats hi ha una tendència inflacionista a l'hora d'afrontar els nous possibles desafiaments que suposa, per exemple, la presència d'una comunitat musulmana important, no es posa la mateixa atenció o èmfasi en la presència encara més nombrosa de comunitats evangèliques també noves i amb estils diversos. El nou protagonisme del llenguatge religiós en les relacions internacionals, l'increment de les iniciatives per al foment del diàleg interreligiós –impulsades també moltes d'elles des de l'àmbit polític– o l'increment de les migracions internacionals i les consegüents conseqüències a nivell cultural i religiós, són algunes de les qüestions afrontades per l'autora, sociòloga de les religions, que en la seva anàlisi presta una atenció molt especial a com evoluciona aquest fenomen amb la creixent pluralitat religiosa i la necessitat de gestionar-la al nostre país, així com a la seva relació –de l'emergència de la pluralitat religiosa– amb els ideals de la modernitat i la realitat de la secularització indiscutiblement creixent a les societats democràtiques.

* Aquest article és fruit de les recerques dutes a terme en el marc del grup de recerca ISOR de la Universitat Autònoma de Barcelona dirigit per Joan Estruch i Gibert.

1. Introducció

La diversitat religiosa no és un fenomen nou, però el fet de parlar de Catalunya com d'un país religiosament plural i divers sí que ho és. En pocs anys el fet religiós ha passat de ser quelcom considerat un vestigi d'un passat sense cap mena de futur a casa nostra a ser motiu de debat, de tertúlia i d'interès. En certa manera, i com dirien els politòlegs, en els darrers anys el fet religiós ha entrat a l'agenda pública. Sentim parlar de diversitat religiosa als informatius, se'n fan reportatges als suplementos dominicals, es creen organismes polítics per gestionar-la, es posa a debat en tot tipus de cursos, conferències i jornades, etc. No és un fenomen exclusiu de Catalunya ans a tots els països europeus es detecta un interès creixent per les qüestions religioses (Davie, 2000; Beckford, 1999).

Els darrers anys el fet religiós ha entrat en l'agenda pública L'increment de la notorietat de les qüestions religioses va estretament vinculat a dos esdeveniments paral·lels. Per una banda, d'uns anys ençà el llenguatge religiós impregna les relacions internacionals (Thomas, 2005). En aquest sentit, són àmpliament conegudes les referències constants de

Bush i de Bin Laden al caràcter religiós de les seves motivacions polítiques. Així com, i des d'una perspectiva oposada, cada vegada sovintegen més les crides al diàleg interreligiós i a la necessitat de la pau entre religions per part d'altres líders polítics –vegi's en aquest sentit la proposta de l'Aliança de les Civilitzacions. Per altra banda, el creixement de les migracions internacionals amb destí a Europa i el consegüent augment de la diversitat cultural i religiosa del continent generen nous reptes i atorguen major visibilitat al fet religiós. És així, principalment, per la rellevància social i política que s'ha atribuït a l'Islam en les societats europees. Una rellevància que, generalment, és més deutora de l'interès mediàtic i polític vers un seguit d'episodis conflictius que de la significació numèrica del col·lectiu musulmà en el territori. En parlarem més endavant, però, només a tall d'exemple, és interessant esmentar el fet que gairebé podríem parlar d'un «empat tècnic» entre els immigrants de tradició protestant (sovint, pentecostals) i els immigrants de tradició musulmana que hi ha avui a Catalunya. Malgrat això, els nous protestants no han estat objecte ni de grans reportatges, ni de debats polítics ni de cursos i postgraus destinats a conèixer les creences religioses dels immigrants. Així mateix, el nombre d'oratoris musulmans que han patit mostres de rebuig per part dels veïns o les autoritats polítiques no han estat superiors en nombre dels casos de conflicte

amb determinades esglésies evangèliques. Tanmateix, però, el rebombori social i polític acostuma a ser selectiu i, mentre segurament gairebé tothom sabria esmentar el cas d'un oratori musulmà que ha generat polèmica gairebé ningú sabria parlar de cap cas anàleg en el món evangèlic.

En definitiva, la religió, avui, és notícia. Tanmateix, algunes qüestions atrauen més l'atenció mediàtica que d'altres depenent de l'interès polític i públic que suscitin, de l'espectacularitat de la notícia, de la coincidència (o no) amb l'agenda pública, etc. Així, l'islam és d'actualitat pel context internacional, la situació europea i els interessos polítics en joc i el protestantisme ho és en molta menor mesura malgrat a la Catalunya d'avui la minoria religiosa més nombrosa és la protestant.

És més, com els sociòlegs de la comunicació posen de manifest quan un tema *salta* a l'agenda pública, és fàcil que la versió que se'n transmeti estigui esbiaixada i altament influïda per les condicions de context (polítiques, socials, etc.) i les mateixes lògiques periodístiques. El cas de la religió no n'és una excepció. Per aquest motiu, resulta pertinent iniciar aquest article desgranant els «llocs comuns» on acostuma a anar a espetegar el debat sobre la diversitat religiosa a Catalunya i intentar clarificar, en la mesura del possible, què s'amaga darrera els tòpics que estructurin el discurs. Posteriorment, ens centrarem en analitzar les vinculacions entre immigració i diversitat religiosa.

2. Tòpics, mites i altres llegendes sobre la religió

De religió i modernitat

En primer lloc, és important desemascarar la tendència a percebre la religió com un arcaisme del passat que per accident continua pervivint en temps que no són els seus. En moltes discussions sobre el fet religiós i la immigració s'utilitza, de forma més o menys subtil, el següent argument: «La religió a Europa ja no té importància, això és cosa dels països subdesenvolupats. Aquí ara tenim problemes perquè està venint molta gent d'aquests països». Aquesta visió és fruit d'una lectura ideologitzada de les teories de la secularització que identifiquen l'adveniment de la modernitat amb el sorgiment d'un home *desalienat* i alliberat de *creences irracionals* (Estruch, 1994). És un paradigma on la religió no hi té cabuda més que en les sales dels museus. Els immigrants formarien part d'aquests objectes d'art col·leccionables que pel

fet de venir d'un tercer món on, suposadament, encara hi dominen les forces màgiques i irracionals dels déus i la Natura arrosseguen una tradició religiosa digne de formar part de festivals folklòrics i de reportatges culturals, però sense cap més rellevància que això, esdevenir cultura de museu. Una certa condescendència porta a afirmar que se'ls ha de perdonar la gosadia de voler mantenir la religió a l'Europa convertida en paradigma de la secularització perquè «a mesura que es vagin integrant ja deixaran de ser religiosos». Dues qüestions claus s'oposen a aquest raonament. Per una banda, les teories de la secularització en cap cas són contradictòries amb una reformulació del religiós en les nostres societats. Com diu Estruch la nostra és una època de crisi religiosa, però crisi en el sentit que s'està produint una metamorfosis de la religió, i no en el sentit de la seva abolicció (Estruch, 2001)¹. Per

S'ha popularitzat un visió que identifica les creences religioses amb una etapa pre-moderna

altra banda, no existeix cap garantia que les persones novvingudes a la nostra societat forçosament abandonin les seves creences i pràctiques religioses una vegada situats en el nostre context. Potser aquestes es reformulen, potser determinats elements perden pes i d'altres guanyen en importància, potser es flexibilitza la vessant normativa (o no), potser l'adhesió religiosa pot disminuir en rellevància en un primer moment i després recuperar-se, etc. i, a més a més, difícilment podrem establir un patró homogeni per totes les persones que han passat per un procés migratori alhora que haurem de tenir en compte que es poden produir canvis substancials dins del que s'ha anomenat el *cicle migratori*.

En definitiva, a l'hora de parlar de religió en la nostra societat s'ha popularitzat una visió que identifica les creences religioses amb una etapa pre-moderna de les societats i que, teòricament, a Europa ja hem superat. És una lectura que té els seus orígens més propers en el moviment de la Il·lustració i en els textos dels que s'han anomenat els *mestres de la sospita*. En aquest sentit només cal recordar alguns dels eslògans que han fet fortuna com «Déu ha mort» (Nietzsche), «Déu és l'opi del poble» (Marx), «Déu pertany a una època infantil de la humanitat» (Freud) o els qualificatius que utilitzaren els filòsofs francesos a l'entorn de Voltaire per parlar de la religió. Aquesta és una història que a Europa sociòlegs, acadèmics i altres *opinadors professionals* van convertir en *doxa* popular. A partir d'aquí, es va inferir que «si som moderns, hem de deixar de ser religiosos». El més curiós del cas és que, a més, vam intentar

aplicar-la a tot el món. I, per analogia, es va afirmar que «quan la resta es modernitzin deixaran de ser religiosos». Avui dia, però, es fa difícil sostenir aquesta afirmació. El món és tant religiós o fins i tot, com diria en Peter Berger, «més ferotgement religiós que mai» i, difícilment, podem dir que no és modern. És més, als Estats Units la religió continua mantenint una vitalitat extraordinària i difícilment podem qualificar-lo com un país no modern². El mateix ens podem preguntar en relació al Japó i a una infinitat de països més. Per tant, aquesta visió eurocèntrica que equipara modernitat amb religió malgrat ser una hipòtesi que va aconseguir un gran recolzament entre els ambients acadèmics i es va imbricar en els paradigmes dominants en sociologia de la religió, el pas del temps i els nous esdeveniments l'han invalidat. Es pot ser modern, viure en una democràcia i mantenir una vitalitat religiosa molt elevada. És a dir, no hi ha una única manera d'ésser modern sinó que hem reconèixer l'existència de 'modernitats múltiples' (Davie, Eisenstadt)

Diversitat religiosa, catolicisme i altres malentesos

En segon lloc, actualment quan es parla de diversitat religiosa s'acostuma a fer referència als darrers deu anys. Així, es posa de manifest que la diversitat religiosa va estretament vinculada a la immigració i que suposa una novetat per un país que, històricament, ha estat catòlic. I és cert que aquest país ha viscut sota un *monopoli catòlic*, és a dir, que el catolicisme ha impregnat profundament les estructures socials i polítiques i ha estat la única religió que ha gaudit del suport explícit de l'estat. Ara bé, és nova la diversitat religiosa? Ara som una societat plural i abans no ho érem? Si ens fixem en les dades sobre les minories religioses existents avui a Catalunya se'ns fa palès que la majoria dels grups que avui configuren aquesta societat plural són presents al país des de principis de segle. Catalunya mai ha estat completament catòlica com en moltes ocasions se'ns ha fet creure. No tothom ha cregut sempre i a tota hora amb la religió catòlica, i entre la religió catòlica i les postures atees militants ha existit tot un ventall d'altres posicions que, generalment, han estat oblidades en la reconstrucció de la memòria.

Al llarg de la història del darrer segle els altres grups religiosos que han existit han estat tractat d'heretges o de sectaris. Resulta paradoxal, per exemple, mirar enrere i situar-nos a primers de segle. Si fem una volta pels arxius

Es pot ser modern, viure en una democràcia i mantenir una vitalitat religiosa molt elevada

les coses no són tant clares com ens podrien semblar a primera vista. Així, per exemple, existeixen grups protestants des de finals del s. XIX; a principis del segle XX ja neixen les primeres esglésies Adventistes del Setè Dia; el 1918 es funda a Barcelona la primera sinagoga, etc. Fins i tot, si anem més enllà i tenim en compte grups com la teosofia, l'esperitisme (Horta, 2004) o la maçoneria (Sanchez Ferré, 1993) se'ns fa palès que la diversitat religiosa era un fenomen real a la Catalunya de principis del XX. Tanmateix, el franquisme va tallar de soca-rel tota possibilitat de visibilització d'aquests grups. Alhora que els va complicar, enormement, la possibilitat d'exercir lliurement les seves activitats. No va ser fins el 1967 amb la primera llei de llibertat religiosa que les altres religions de Catalunya van poder començar a reprendre les seves activitats amb una mica més de calma.

La democràcia va substituir la *inquisició* per les organitzacions de lluita contra les sectes. Unes organitzacions que, com posa de manifest Joan Prat (1997), malgrat en determinades ocasions poden esdevenir molt útils, en d'altres moments s'han utilitzat per estigmatitzar tot aquell qui era diferent. I, així, malgrat la democràcia, molts grups religiosos van continuar tenint nombrosos problemes per veure reconegudes les seves activitats en l'esfera pública.

Per tant, no és cert que en quatre dies haguem passat a ser un país divers i plural religiosament parlant. Segurament, la gran diferència, com diria en Joan Estruch, és que avui les altres religions ja no han de seguir ofertant-se al mercat negre i poden participar d'un mercat relativament obert i legítimat.

Al' hora de construir el futur és útil i necessari entendre al passat. Avui que es fan tants exercicis de memòria històrica seria bo no oblidar aquest tema. És aquesta memòria la que ens pot ajudar a aprendre d'experiències del passat i, a l' hora, aprendre com evitar els errors que ja hem comès.

Les religions: blocs homogenis?

El fet d'ésser un país de tradició catòlica fa que la majoria de nosaltres siguem capaços de distingir amb facilitat les diferents postures que s'agrupen sota el paraigües de l'etiqueta de catolicisme. I difícilment atribuïm a totes les persones que s'auto-defineixen com a catòliques el tipus de creença i pràctica que defineix l'ortodòxia catòlica. És a dir, acceptem, reconeixem i identifiquem un ventall ampli de formes de creença catòlica. Tanmateix però, aquestes dis-

tincions que fem de forma gairebé automàtica en el camp catòlic acostumen a esdevenir molt menys freqüents en el marc de les *altres religions*. D'aquesta manera, és habitual sentir sentències com els «musulmans no accepten la democràcia», els «jueus són sionistes» o els «protestants són més progressistes». Així la diversitat que ens és fàcilment identificable en la religió que ens és més familiar desapareix automàticament quan ens referim a una religió de la qual només en tenim quatre nocions. Malgrat això, la capacitat de dissidència i la diversitat de formes de creure no és exclusiva del catolicisme i en totes les religions trobem un ampli ventall de posicions i identificacions. És més, el catolicisme és gairebé la única religió que té un corpus establert i reconegut que defineix l'ortodòxia i que té una figura que s'erigeix com a representant de tota la comunitat catòlica. En el cas dels jueus, els protestants o els musulmans aquesta figura no existeix i la forma d'estructuració no funciona de forma vertical sinó més aviat com una xarxa amb diferents nodes des dels quals es defineixen diferents tipus d'ortodòxies. Per tant, la diversitat no n'és quelcom complementari sinó que n'és una condició *sine qua non*.

En aquesta línia, avui dia a Catalunya per tal de comprendre la complexitat del camp religiós resulta molt més pertinent tenir en compte, tal i com exposa el Joan Estruch, el *com* que no pas el *què*. És a dir, els grups religiosos presents a Catalunya mantenen més afinitats per les formes de creure –el *com* que no pas pel *què* creuen –el *què*. És així com, segurament, tindran més coses en comú un jueu progressista i un catòlic progressista que no pas un catòlic progressista i un d'ortodox entre ells. I aquestes afinitats pel *com* juguen un paper clau a l'hora de negociar i definir el rol que juguen les confessions religioses a casa nostra actualment. I no és estrany veure com aquells qui comparteixen el *com* s'agrupen per defensar unes determinades posicions sobre les quals, segurament, no estaran d'acord amb aquells amb qui comparteixen el *què* però no el *com*. A tall d'exemple, resulta significatiu tenir en compte el fet que al voltant del polèmic tema de l'ensenyament de la religió a l'escola es produeix una divisió a l'interior de gairebé totes les tradicions entre aquells qui defensen l'ensenyament de la cultura religiosa i aquells qui defensen l'ensenyament confessional de la religió. És a dir, la defensa de determinades posicions depèn més del *com* que del *què*. Així, per exemple, la divisió que es produí en moltes confessions entre aquells

En totes les religions trobem un ampli ventall de posicions i identificacions

qui recolzaren el matrimoni homosexual i aquells qui en foren –i són– detractors, també s'explica per aquesta qüestió. En aquest darrer cas resultà significatiu l'aparició de manifestos contraposats que anaven signats per membres de gairebé totes les religions. És a dir, manifestos on els sotasignants no s'havien agrupat pel fet de ser membres d'una determinada religió –per exemple hi havia persones catòliques tant als manifestos a favor com en contra, així com persones musulmanes, jueves o protestants– sinó pel fet de compartir un determinat *com* que, inevitablement, té efectes en la posició pública que s'adopta en front d'aquestes qüestions.

Finalment, per tant, hem de tenir en compte que difícilment podem identificar les religions presents a Catalunya com a blocs homogenis amb una posició comuna i consensuada al voltant de les qüestions clau que afecten l'esdevenidor del model de gestió de la religió al nostre país. És l'heterogeneïtat de les religions així com, també, dels sectors identificats com a laics, la que enriqueix i complexifica el debat sobre el paper de la religió en una societat laica.

3. Diversitat religiosa i immigració a Catalunya

En l'estudi, dirigit per Joan Estruch i impulsat per la Generalitat de Catalunya sobre el *mapa religiós de Catalunya*³ es constata que avui a Catalunya existeixen més de 900 centres de culte d'altres confessions –independentment dels centres de culte catòlics. A més, hem de tenir en compte tots aquells centres que encara que nosaltres no hem englobat sota l'etiqueta de religiosos tenen més o menys relació amb la difusió de creences espirituals, com poden ser els centres de pràctiques orientals, o determinades associacions de solidaritat amb base a uns valors religiosos, o d'altres culturals amb vincles religiosos, etc.

Dins d'aquest mapa, destaca com a primera minoria les esglésies protestants, les quals disposen de més de 400 centres de culte a casa nostra aproxima-

madament. En segon lloc, vam constatar l'existència de més de 160 oratoris de culte musulmà. A continuació, ens trobem amb més de 140 centres de culte –salons del regne dels Testimonis de Jehovà que malgrat a vegades semblen invisibles per la seva poca presència pública resulten nombrosos al nostre país i estan distribuïts per tot el territori català de forma força homogènia.

Tenen més coses en comú un jueu progressista i un catòlic progressista que no pas un catòlic progressista i un d'ortodox entre ells

En quart lloc, però ja a força distància dels anteriors, ens trobem amb més de 30 centres budistes, seguits de prop de 20 esglésies orientals, seguit de 15 centres hinduistes, 14 centres de la Fe Bahá'í, 13 esglésies de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (mormons), 13 esglésies dels Adventistes del Setè Dia, 5 centres sikhs, 3 sinagogues jueves i un centre lubavitch i 5 centres taoistes.

El mapa de les religions a Catalunya està en procés d'expansió i canvi. La diversitat religiosa ha augmentat considerablement durant els darrers deu anys i les comunitats mantenen una vitalitat força elevada. L'arribada d'immigrants constitueix un dels factors de major creixement de les comunitats religioses malgrat també es detecten casos de conversions.

En relació al vincle entre immigració i diversitat religiosa resulta pertinent destacar un seguit de qüestions que ens ajuden a comprendre com s'ha produït el creixement de les comunitats religioses i les conseqüències que aquest fet ha tingut per la resta de comunitats del país.

Immigració i diversitat religiosa

La immigració ha tingut un paper preponderant en el creixement i la visibilització de la diversitat religiosa a Catalunya. No obstant, com hem esmentat anteriorment, moltes de les comunitats religioses presents avui a Catalunya tenen els seus orígens en una etapa prèvia a l'increment de la immigració. És així com, actualment, entre les comunitats religioses presents a Catalunya podem distingir entre aquelles que són conseqüència directa de l'arribada d'immigrants d'una tradició religiosa determinada i aquelles que ja existien prèviament. Ara bé, existissin o no abans de l'augment de la immigració, totes les comunitats s'han vist interpellades per l'arribada de nous fidels i en totes elles l'arribada de nova població ha condicionat el seu desenvolupament en els darrers anys i, segurament, marcarà considerablement el seu esdevenidor.

Entre aquelles comunitats que són de nova creació destaca, per la seva rellevància pública, l'islàmica. Tanmateix, també els Sikhs formarien part d'aquest grup de comunitats formades a partir de l'increment de l'arribada d'immigració. No obstant, tota la resta de grups tenien presència a Catalunya previ al creixement de la immigració. Ara bé, totes elles han crescut notablement arran del creixement de les migracions internacionals i en totes elles l'arriba-

da d'aquests nous membres ha generat noves dinàmiques i noves maneres de funcionar.

L'increment de les migracions ha esdevingut un factor clau per tal de fer visibles les comunitats religioses no catòliques en l'esfera pública catalana. Una visibilitat que, en primer lloc, i com ja hem comentat a bastament, ha tingut com a conseqüència el creixement del debat públic i l'interès per les religions. En segon lloc, aquesta visibilitat ha ofert noves oportunitats a les minories religioses de Catalunya de reivindicar els seus drets i ha legitimat les demandes que des de fa dècades les minories religioses del país reclamen. En aquest sentit, resulta pertinent fer palès que entitats com el Consell Evangèlic de Catalunya –l'òrgan que aglutina i representa les esglésies evangèliques del país– han posat de manifest en més d'una ocasió que si no fos per aquest increment generalitzat de la diversitat religiosa difícilment se'ls hauria prestat atenció a les seves demandes. És més, la consolidació de la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya com un ens clau en la gestió de la pluralitat religiosa a Catalunya es fa difícilment concebible si no hagués estat per l'arribada nombrosa d'immigrants d'altres tradicions religioses⁴. En tercer lloc, aquesta visibilitat ha generat una major atenció dels actors socials del país vers les qüestions religioses i, alhora, un increment de la relació d'unes religions respecte les altres. En aquest sentit, és rellevant destacar l'interès creixent del centre UNESCO vers el pluralisme i el diàleg entre religions així com resulta pertinent emfasitzar el creixement de grups de diàleg interreligiós que s'ha viscut a Catalunya durant els darrers anys. I és que en poc més de 6 anys, a Catalunya han nascut prop de 20 grups de diàleg interreligiós.

Tanmateix, l'increment de la visibilització de la diversitat religiosa també ha tingut conseqüències d'una altra índole. En primer lloc, el fet que aquest procés de visibilització s'hagi produït de forma força accelerada i sense comptar amb un precedent proper, ha conduït a què en nombroses ocasions els referents per al debat s'hagin importat acríticament d'altres contextos europeus. És el cas, per exemple, del debat que ha existit en el nostre país al voltant de temes com el vel, el paper dels oratoris en els barris perifèrics, etc. És a dir, l'experiència francesa per la magnitud del fet allí ocorreguts i la seva capacitat d'exportar corrents d'opinió, ha traslladat determinats debats al nostre país que no es corresponien amb la realitat quotidiana de les comunitats religioses a casa nostra. En la majoria d'ocasions, el debat no ha passat

d'uns quants articles creuats a la premsa i algun programa televisiu però resulta pertinent fer palès que la realitat francesa no és equivalent a la catalana, igual que no ho és ni l'anglesa ni l'holandesa. Pot esdevenir positiu tenir-les en compte però pot ser pernicios que el debat públic es contameni de posicions i debats que tenen com a referent de realitat l'experiència francesa i no la catalana. Això dificulta l'experiència d'un procés propi d'acomodació i gestió de la diversitat religiosa a Catalunya. En segon lloc, aquesta identificació entre diversitat religiosa i immigració també ha conduït a situacions paradoxals com a la d'identificar determinats representants religiosos com a representants de comunitats geogràfiques. És a dir, en moltes ocasions des de les administracions públiques i altres òrgans els representants religiosos han actuat com a interlocutors de les comunitats geogràfiques produint-se, així, una confusió entre procedència geogràfica i afiliació religiosa. Una confusió que, evidentment, sobredimensiona la variable religiosa quan fem referència a la immigració. En certa manera, l'absurditat del fet es fa palès quan pensem en el cas anàleg i ens imaginem el cas d'una comunitat catalana a Alemanya on el capellà actués com a representant dels catalans que hi viuen. Finalment, el fet de provenir d'una tradició de monopoli catòlic unit a la relativa poca trajectòria en la gestió de la diversitat religiosa ha conduït, en algunes ocasions, a l'extrapolació del model catòlic de funcionament a totes les confessions religioses del país. És així, per exemple, com s'explica la relativa poca capacitat de comprendre que el paper de l'imam en l'islam no és equivalent al rol que el capellà té dins del catolicisme o en entendre que el Consell Evangèlic de Catalunya no funciona igual ni té les mateixes funcions que una Conferència episcopal. Cada confessió té una forma d'organització pròpia que té conseqüències en la seva projecció pública i que requereix mecanismes de gestió i de relació amb les autoritats públiques diferenciats.

El mapa de les religions a Catalunya està en procés d'expansió i canvi

Comunitats Religioses a Catalunya i immigració

Com ja hem esmentat avui hi ha més de dotze minories religioses presents a casa nostra. Resseguir la història de totes i cadascuna d'elles i el paper de la immigració en cada comunitat representa un esforç que supera amb escreix les dimensions d'aquest article. Tanmateix, sí que resulta pertinent repassar, ni que sigui breument, les característiques de les tres confessions minoritàries

que tenen una major presència a la societat catalana actual: el protestantisme, l'Islam i els testimonis de Jehovà.

El protestantisme a Catalunya

El protestantisme és un amalgama d'esglésies diverses que prenen estructures d'organització diferents i que poden defensar doctrines força distanciades. És a dir, l'etiqueta de protestantisme és una mena de *paraigües* que engloba esglésies de tarannàs i estils molt diferenciats. A més, convé destacar que en el protestantisme no existeix la figura d'una autoritat suprema que dictamini la forma de l'ortodòxia; el protestantisme és més aviat una xarxa d'esglésies i de tradicions que tenen un cert *aire de família*. A grans trets a Catalunya avui podem distingir dos grans tipus d'esglésies. En primer lloc, trobem les esglésies anomenades del «protestantisme establert» que són, majoritàriament, de tradició europea i que fa força anys que són al país—en la seva immensa majoria són a Catalunya des dels inicis del s. XX. La majoria fan el culte en català, estan molt implicats en ONGs i tasques d'ajuda i són els que han impulsat la creació d'una federació protestant a Catalunya, el Consell Evangèlic de Catalunya. En segon lloc, ens trobem les esglésies pentecostals. Aquestes són esglésies que van néixer a principis de segle passat als Estats Units, van arribar a casa nostra a la dècada dels setanta i han tingut un creixement ininterromput. A més, dins d'elles hi trobem les esglésies de Filadèlfia —conegudes com a esglésies gitanes— perquè la majoria dels seus membres són d'ètnia gitana. Així mateix, convé ressaltar que la majoria d'esglésies creades per pastors llatinoamericans, africans o filipins a casa nostra pertanyen a aquesta branca doctrinal.

El creixement dels fluxos migratoris ha tingut nombroses conseqüències en el món protestant català. Així avui dia són poques les esglésies que no compten entre els seus membres amb persones d'altres indrets del món. Dins del protestantisme trobem tres grans formes d'incorporació dels immigrants. Així, en primer lloc, s'ha produït una incorporació d'immigrants en esglésies ja existents —una incorporació que pot anar des de l'arribada d'un parell de persones a un centenar. En segon lloc, trobem la creació de *sucursals* nacionals i/o lingüístiques en les esglésies existents. És a dir, determinades organitzacions protestants han creat branques específiques que es caracteritzen o bé per reunir els immigrants d'un determinat país o bé per utilitzar un idioma

de culte diferent del català o el castellà. És el cas per exemple de l'Església Baptista xinesa o de les Esglésies de Déu rumaneses. Finalment, ens trobem amb el cas de creació d'esglésies noves liderades per persones nouvingudes. Així, per exemple, cada dia són més les esglésies africanes –ja siguin nigerianes, ghanianes, etc- o llatinoamericanes.

L'Islam a Catalunya

La vinculació entre immigració i islam és probablement la que més ha transcendit en l'opinió pública. En primer lloc, òbviament, per la importància numèrica del col·lectiu musulmà que ha arribat a Catalunya. I és que si bé no es poden considerar musulmans (malgrat que sovint així es fa) totes aquelles persones que provenen de països on l'islam és la religió més arrelada, certament a hores d'ara el nombre de musulmans a Catalunya es compta per desenes de milers. Alhora, però, com ja hem comentat, de la vinculació en l'imaginari col·lectiu entre immigració i islam, també n'és responsable en gran mesura el ressò mediàtic que ha acompanyat en determinats moments el procés d'institucionalització d'aquesta presència islàmica.

El mapa de l'Islam a casa nostra està en constant evolució i canvi. I si bé el primer oratori de Catalunya ja s'inaugurà el 1974, el creixement dels llocs de culte s'ha produït, sobretot, en els darrers deu anys. Al nostre país no hi ha cap mesquita però si que són nombrosos –més de 160- els oratoris musulmans que es distribueixen pel territori català. Una distribució que concentra la majoria d'oratoris al voltant de les àrees més poblades i de la línia de la costa. Han obtingut un gran ressò mediàtic els casos conflictius d'ubicació dels oratoris com el de Premià o Badalona, tanmateix hem de tenir en compte que en la majoria de casos l'obertura d'un oratori no ha generat ni complicacions ni problemes amb els veïns.

Els musulmans catalans són, majoritàriament, de tradició sunnita si bé també hi ha algun grup xiïta. Així l'heterogeneïtat de la comunitat musulmana catalana «no es troba tan marcada per les diferències de tipus doctrinal (...) com pels diferents orígens geogràfics. En efecte, els musulmans de casa nostra procedeixen fonamentalment de tres àmbits geogràfics: el Magrib, l'Àfrica subsahariana i el Pakistan. I malgrat que tots ells afirmen la unitat de tots els musulmans del món, el cert és que almenys a Catalunya cada cop hi ha una tendència major a que cada un d'aquests col·lectius creï el seus propis llocs de

culte» (Gomez, 2005). Aquesta divisió es fa visible també en l'àmbit de la coordinació entre els diferents musulmans, atès que malgrat l'existència del Consell Islàmic de Catalunya continua sense resoldre's la qüestió dels mecanismes de representació de les comunitats musulmanes –fet, però, que no és exclusiu del nostre país i que si fem una ullada a les experiències franceses o angleses se'ns farà palesa la dificultat de la tasca.

Tanmateix, però, també hem d'afegir que dins l'Islam català cal comptar-hi la presència cada vegada més nombrosa –o més aviat, més notòria– dels conversos a l'Islam. La comunitat de conversos no és molt nombrosa. Tanmateix, per la seva activitat constant sí que és una comunitat molt rellevant per entendre com s'està desenvolupant i implantant l'islam a casa nostra.

Els testimonis de Jehovà

Els testimonis de Jehovà van introduir-se a Catalunya al voltant de 1940. Numèricament mantenen una importància paral·lela a l'Islam. Tanmateix, però, els testimonis de Jehovà són el grup que manté una distribució més homogènia i proporcional en tot el territori català. Això és fruit de l'estratègia de creixement planificada i dissenyada a priori que tenen els testimonis.

Qui són, però, els testimonis de Jehovà? La majoria de nosaltres identifiquem els testimonis amb grups de dues en dues persones i, de tant en tant, piquen a la porta de casa per explicar-nos la Bíblia i donar-nos un exemplar de la revista *Atalaya* o del *Despertad*. A vegades es parla de la desconexió que tenim de l'Islam o de les religions orientals. Tanmateix, resulta molt més rellevant el fet que gairebé ignorem completament una confessió com els testimonis que fa molts anys que són entre nosaltres i que són una *gran minoria*.

Es fa difícil fer un retrat robot sense haver-nos d'allargar excessivament. Tanmateix, en podem ressaltar alguns trets. Els testimonis són cristians, com el seu propi nom indica –Testimonis Cristians de Jehovà. Creuen fermament en la Bíblia i en fan servir una traducció específica –diferent de la Bíblia Catòlica i diferent de la Bíblia protestant. El grup va néixer als Estats Units al segle XIX en l'onada de revitalització religiosa. Les seves creences més conegudes són la seva negativa a les transfusions de sang, a no celebrar els aniversaris i a no venerar els sants. I ho són pels efectes de les campanyes deslegitimadores que des de fa molts anys han hagut de patir.

Així mateix, però, i encara que sigui menys conegut, també són els primers

en declarar-se objectors de consciència a l'estat espanyol i alguns dels seus membres varen passar força anys entre reixes per aquesta qüestió. També van ser perseguits pel nazisme i dins dels camps de concentració els etiquetaren amb un símbol específic. A casa nostra, fins fa ben pocs anys, els testimonis tenien el seu creixement primordial en els extraradis de les ciutats, malgrat darrerament aquesta qüestió sembla que està canviant.

No tenen escoles pròpies perquè creuen que els infants no poden viure dins d'una *bombolla*. No volen que s'ensenyi religió a l'escola perquè creuen que això s'ha de fer al temple. No volen participar en debats interreligiosos perquè diuen que quan creus en quelcom no tens perquè discutir-ho malgrat sí que participen, i cada vegada més, en actes públics, conferències, etc. I si practiquen un proselitisme actiu, és perquè creuen que la segona vinguda de Crist només es produirà quan tots els homes i dones de la Terra hagin tingut l'oportunitat de *salvar-se*, és a dir, de convertir-se en testimonis de Jehovà.

Els testimonis, pel seu afany evangelitzador, són una de les primeres comunitats religioses de Catalunya que va adonar-se del creixement de la immigració i dels efectes que això podria tenir per les comunitats religioses. Per aquest motiu, crearen grups de testimonis que es disposaren a aprendre la llengua dels nouvinguts –creant grups d'aprenentatge de l'àrab, del tagalo, etc. No sabem si aquestes iniciatives han tingut molt d'èxit però sí que són nombrosos els testimonis d'origen llatino-americà que s'han incorporat a les comunitats catalanes. El fet que les comunitats de testimonis segueixin un mateix *programa* a tot el món i que les seves activitats no variïn en funció de la seva ubicació geogràfica ha facilitat enormement l'adaptació i la incorporació de les persones que eren testimonis al seu país d'origen i que aquí s'han incorporat a les congregacions. Evidentment, el fet que el català, malgrat alguns esforços, encara continui sent una assignatura pendent entre els testimonis catalans, també ha facilitat aquesta qüestió.

4. Reflexions finals

De religions a Catalunya, n'hi ha moltes més. I ens podríem entretenir en desgranar el creixement de les esglésies ortodoxes a partir de la immigració de l'Europa de l'Est o en parlar de la comunitat Sikh de Catalunya, etc. Aquest breu repàs, però, ja posa de manifest que avui dia a Catalunya la religió ja no s'expressa en singular sinó en plural. A més el mapa religiós català no dona

mostres d'estabilitzar-se sinó el contrari; el dinamisme, el creixement i la mobilitat del món religiós és quelcom innegable en la realitat catalana d'avui i, segurament, ho continuarà essent per força anys més. La complexificació del mapa religiós ens aproxima a les realitats dels països europeus veïns però és aquesta mateixa identificació amb els escenaris europeus allò que ens obliga a mantenir-nos alerta i atents a l'acomodació d'aquestes noves presències a la realitat del país. I és que si, com ja hem dit, fa alguns anys semblava que la religió deixaria definitivament d'ocupar un lloc a l'espai públic avui dia se'ns fa palès que al segle XXI «Catalunya serà plural o no serà». I per tal de bastir un model on la pluralitat no provoqui ruptures difícilment reparables no podem prendre com a marc de referència les experiències europees que en tants d'altres camps ens han servit de model. L'encaix de les minories religioses –i especialment l'Islam però no únicament– en les societats europees ha obert espais de conflicte i polèmica que aguditzen la consecució de la cohesió i la pau social. Uns espais de conflicte als quals, fins ara, en la majoria de casos no han trobat solució. Ara bé, Catalunya fins al moment ha fet gala de saber enfrontar-se als reptes que suposa la diversitat d'una manera creativa, adient amb la realitat del país i en molts camps pionera respecte l'estat espanyol. Continua essent, però, necessari restar atents a l'evolució de la situació, repensar el funcionament de les institucions catalanes a la llum de les noves realitats i obrir espais de debat constructius i reflexius sobre el país que volem. Un país on, difícilment, podrem aplicar-hi receptes vingudes d'altres contrades i on és cada dia més urgent i necessari construir –o seguir construint– un model propi de gestió de la laïcitat.

Bibliografia

Beckford, J. (1999). The Management of Religious Diversity in England and Wales with Special Reference to Prison Chaplaincy. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*. Vol. 1, No. 2: 55-66.

Berger, P.e. (1999). *The Desecularization of the World. Resurgent Religion and World Politics*. Washington, D.C: Ethics and Public Policy Center & William B. Eerdmans Publishing Company.

Davie, G. (2000). *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.

Casanova, J. 2001. Religion, the new millenium, and globalitzation. *Sociology of Religion*. Winter, 2001.

Eisenstadt, S. (2003). *Comparative Civilizations and Multiple Modernities*, vols 1 and 2. Boston:Brill.

Estruch, J. (1994). El mito de la secularizacion. A Díaz-Salazar (Ed) *Formas Modernas de Religión*. Madrid: Alianza Editorial.

Estruch, J. (1996). *Secularització i pluralisme en la societat catalana d'avui*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Estruch, J (2001) (ed). *Noves formes de religiositat*. Barcelona: Cruïlla.

Estruch, J (2004). *Les alters religions. Minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània.

Gómez, J; Griera, M; Iglesias, A (2005). «Immigració i diversitat religiosa. Les novetats permanents» a Larios, M i Nadal, M. *Anuari de la immigració a Catalunya 2004*. Barcelona: Mediterrània.

Griera, M; Urgell, F (2000). *Consumiendo religión. Nuevas formas de espiritualidad entre la población juvenil*. Barcelona: Fundació La Caixa.

Horta, G. (2004). *Cos i revolució. L'espiritisme català o les paradoxes de la modernitat*. Barcelona: Edicions de 1984.

Prat, J. (1997). *El estigma del extraño*. Barcelona: Ariel.

Thomas, S (2005). *The global resurgence of religion and the transformation of international relations*. New York: Palgrave.

Sánchez Ferré, P. (1993). *La maçoneria a la societat catalana del segle XX 1900-1947*. Barcelona: Edicions 62.

NOTES

1. Aquesta qüestió l'he desenvolupat àmpliament en d'altres contextos Griera i Urgell (2002, 2003) i per tant, ara no m'hi estendré. Per veure un anàlisi més detallat del procés de secularització i de les seves conseqüències en la societat actual (Veure Estruch, 1996, 2001).

2. S'ha de tenir en compte que la discussió sobre modernitat i religió va molt més enllà del què en podem dir en aquesta introducció i que, per ser rigorosos, seria necessari afegir molts més matisos al discurs.

3. La recerca va ser presentada fa dos anys i publicada en el llibre *Les altres religions (2004)*. La constant evolució del mapa religiós fa que la recerca continuï avui dia i que periòdicament es presentin públicament actualitzacions del mapa religiós.

4. Malgrat que sorgís arran de les demandes dels grups protestants.